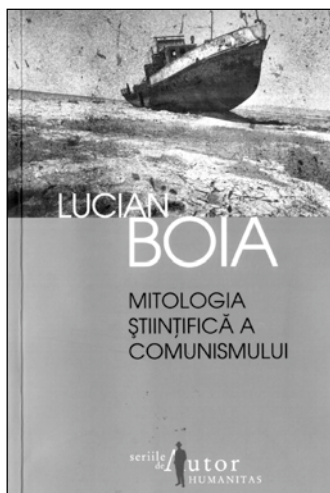

Mitologia științifică a comunismului de Lucian Boia

Utopia comunistă - *religie politică*, după cum inspirat a denumit-o politologul Vladimir Tismăneanu - a nutrit permanent obsesia fundamentării științifice. Originile îndepărtate ale acestei obsesii se regăsesc în veacul al XVIII-lea, secolul raționalismului și al materialismului. Înfăptuind ceea ce a fost calificat drept *revoluție în filosofie*, asociind materialismul dialecticii, clasicii, *părinții fondatori* ai gândirii comuniste, Marx și Engels, au scris enorm. Se pare că au făcut-o ei înșiși și nu au făcut-o tocmai rău, cel puțin la nivelul expresiei lingvistice și al strategiilor

argumentative. Au abordat tipurile și relațiile de producție, lupta de clasă, dictatura proletariatului, religia, naționalismul, originile familiei, raporturile dintre sexe, au amestecat economia cu biologia, au pus ordine în teoria evoluționistă, au vrut să facă ordine în istorie. S-au înșelat grosolan atunci când au socotit că primele țări în care se va instaura comunismul vor fi cele dezvoltate și bogate, profetind în chip mincinos locul în care se vor consuma expirarea și oboseala sistemică a capitalismului.

De scris, a scris și primul lor succes, Vladimir Ilici Ulianov, mai cunoscut sub numele de Vladimir Ilici Lenin, care s-a străduit din răsputeri și a izbutit să convingă că previziunile marxiste nu au fost totuși dezmințite de viață și că, în pofida unor erori, ele continuă să funcționeze din plin. I-a fost favorabil demersului leninist climatul social și mental de la începutul secolului al XX-lea, mai exact criza ce a lovit edificiul burghez tradițional. Vladimir Ilici a profitat de situație, a speculat ideea că lumea și societatea trebuie reconstruite, a izbutit să o impună pe aceea în conformitate cu care *societatea nouă* și *omul nou* sunt concepte fundamentale. Și nu doar concepte, ci și imperative pentru a căror transpunere în practică ura, violența, teroarea își găsesc deplina justificare. Așa că Lenin nu doar că teoretizează violența, ci o și organizează.

Urmașul său direct, un georgian pe nume Giagașvili, care a dobândit o funestă celebritate sub numele de Stalin (Stalin însemnând *oțel*, fapt simptomatic pentru

paranoia continuei creșteri de oțel nu numai în Uniunea Sovietică, ci și în țările satelite, în pofida faptului că unele, precum România, nu dispuneau de materiile prime necesare, procurându-le la prețuri exorbitante și în disprețul oricăror argumente economice autentice) a desăvârșit teroarea. Indiferent sub ce formă s-a instaurat ea. Prin înfometare sau prin arestări, prin procese, execuții rapide, anihilarea fizică a oricui gândea altfel, prin trimiterea în neant a tovarășilor de drum, a celor ce până mai ieri îi erau dictatorului de la Kremlin prieteni, slugi credincioase sau aghiotanți. Și Stalin a avut obsesia scrisului. E mai greu de spus dacă a pus el însuși mâna pe stilou, sau au făcut-o alții, sigur e că s-a înmulțit numărul cărților ce îl aveau drept autor. Și nici lui Stalin nu i-a scăpat mai nimic. A teoretizat totul și n-a uitat nici un moment să sublinieze că toate teoriile sale sunt profund și nedezmințit științifice. Vai de cel care pune la îndoială acest aspect! Vai de cine se îndoia bunăoară de previziunea - obligatoriu științifică - potrivit căreia va veni și vremea unificării lingvistice, bunăoară.

Exemplul lui Stalin a fost urmat pe întreg teritoriul Uniunii Sovietice. Savanți reali sau inventați au susținut, siluind realitatea, că în toate domeniile știința sovietică deține prioritatea. Literatura și arta au devenit și ele științifice, creatorii au căzut pradă obsesiei ingineresti. Cum inginerii erau acea categorie de intelectuali care, prin specificul muncii lor, erau cei mai apropiați de muncitori, nu doar că au fost favorizați, nu numai că s-au înmulțit peste măsură (recordul absolut l-a deținut România lui Nicolae Ceaușescu, țară în care, în ultimii ani de dictatură comunistă, 68% dintre studenți se pregăteau pentru o atare profesie), dar au împrumutat ceva din statutul lor și scriitorilor și artiștilor la repezeală categorisiți drept *ingineri ai sufletului*. Hrusciiov, după momentul de derută intervenit îndată după dezvăluirea interesată a crimelor lui Stalin, a contribuit și el la amplificarea mitologiei știin-

țifice a comunismului. Politica și politologia, munca, producția, geografia numită *constructivă*, violentarea ecologiei, literatura, arta, competițiile sportive, biologia (cu aberațiile miciuriste și lăsenkiste), negarea teoriilor despre ereditate și apoi acceptarea lor spăsită, dar cu amendamente al căror rost era acela de a face mai ușoară înghițirea hapului, pedagogia (prin celebritatea contrafăcută a lui Makarenko), cucerirea spațiului cosmic (cu poveștile legate de primul Sputnik, Gagarin și visurile frumoase și abracadabrate despre Marte, Planeta roșie, cum altfel de altă culoare decât roșu?) toate de-a valma aveau misiunea de a afirma superioritatea științei sovietice. În Vest, Aragon, Henri Barbusse sau G.B. Shaw propovăduiau, din convingere sau contra cost, supremația comunismului și a științei aferente acestuia.

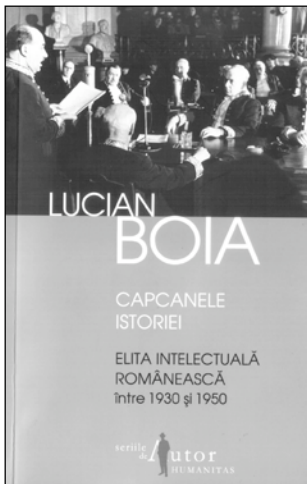
Exemplul *creator* al diverșilor lideri de la Kremlin a fost urmat peste tot în Europa de Est și dincolo de hotarele acesteia. Cunoaștem foarte bine cât de *vizitați* erau de demonul științei Nicolae și Elena Ceaușescu, aceasta din urmă devenind la comandă academician doctor inginer și mare vânător de titluri academice. Viitorul luminos era luminos nu doar fiindcă așa edictau conducătorii, ci pentru că așa o cereau legile științei, o știință cu care conducătorii în cauză trăiau într-o familiaritate contrastantă cu analfabetismul lor esențial.

Toate aceste fapte, detalii, anomalii, felul în care știința instrumentalizată adesea în pofida evidenței spre a fi integrată *imaginarului comunist* ne sunt reamintite de cartea *Mitologia științifică a comunismului*, apărută în anul 2011 la Editura Humanitas, sub semnătura profesorului Lucian Boia. În ritm alert, cu detașare ironică dar și controlată, autorul lucrării înregistrează, recapitulează, comentează aberațiile "științifice" ale comunismului. Ai impresia, dacă nu ai ști că toate acestea au fost aievea, dacă nu ai fi avut neșansa de a le fi fost contemporan dar și cobai și victi-

mă, cel puțin în parte, că citești o carte de umor negru. Din păcate, nu e deloc astfel. Mitologia științifică a fost parte a presiunii psihice pe care comunismul a exercitat-o asupra noastră întru îndeplinirea idealului construirii *omului nou*. Un om nou ce nu a dispărut odată cu prăbușirea comunismului în țările Europei de Est. Un om

nou care încă mai bântuie nostalgic și ale cărui *călătorii* sunt "sponsorizate" nu numai de nostalgie ci și de realități puțin încurajatoare. Și asta fiindcă, așa după cum scrie Lucian Boia la sfârșitul cărții sale, *comunismul a fost o capcană a istoriei și, ca în orice capcană, e mai ușor să intri decât să ieși*.

Capcanele istoriei
Elita intelectuală
românească între anii
1930 și 1950
de Lucian Boia

Am citit cartea *Capcanele istoriei - Elita intelectuală românească între anii 1930 și 1950*, semnată de profesorul Lucian Boia, ca și cum aș fi parcurs o piesă de teatru. Există în textul ei o seamă de indicii că autorul însuși a văzut-o astfel. Fiindcă primele pagini ale lucrării sunt ceea ce se cheamă, în limbajul specific teatrului, *dramatis personae*. În *Introducere*, Lucian Boia fixează spațiul și timpul. "Greu de găsit - scrie autorul - o altă țară care să fi trecut, ca România, prin atâtea

regimuri politice de-a lungul unui singur deceniu. O relativă democrație până în 1937. Regimul personal al lui Carol al II-lea din februarie 1938 până în septembrie 1940. Statul național-legionar din septembrie 1940 până în ianuarie. Puterea concentrată în mâinile Conducătorului: general (apoi mareșal) Ion Antonescu (deja asociat cu legionarii în lunile anterioare), din ianuarie 1941 până în august 1944. Scurta etapă democratică (cu destule limitări, de altfel) din august 1944 până în februarie 1945. Guvernarea Petru Groza, comunizantă, din martie 1945 până la sfârșitul lunii decembrie 1947. Iar la 30 decembrie 1947, odată cu proclamarea Republicii Populare Române, intrarea deplină într-un sistem comunist. În doar zece ani, o succesiune de șapte regimuri, acoperind întreg evantaiul politico-ideologic, de la extrema dreaptă la extrema stângă și de la democrație la totalitarism. Lucian Boia mai face o observație importantă în *Introducere*. Mai toate aceste șapte regimuri dădeau impresia solidității. Păreau longevive. Sortite durabilității. Chiar dacă au durat doar aproximativ un an și jumătate, precum regimul carlist, ori numai câteva luni, cum a fost cazul Statului-național legionar.

Alte pagini de început fixează personajele, cele care vor evolua pe scena istoriei de-a lungul celor 10 ani supuși cercetării. Unele dintre aceste personaje - vom vedea parcurgând cartea - vor avea evoluții fără probleme, nu obligatoriu și grațioase, dar nu grația era preocuparea lor, izbutind să se adapteze trecerilor succesive. Altele vor avea de achitat costuri minore pentru ca survolul să fie totuși posibil, de-a lungul primelor șase etape. Altele vor dispărea. Disparițiile vor fi

însă cu adevărat dramatice ori tragice în timpul perioadelor de dictatură- cea legionară, cea antonesciană (chiar dacă “vocația guvernării Antonescu a fost mai curând legalistă decât doctrinară”), și mai cu seamă cea comunistă, ce va începe odată cu abdicarea Regelui Mihai I și trecerea la așa-zisul regim de democrație populară.

Cine sunt, totuși, aceste personaje ce trec prin cele șapte întortocheate *culuoare ale istoriei*? Intelectualii și artiștii. Cu precădere, universitarii și academicienii, al căror traiect este extrem de riguros urmărit de profesorul Boia, dar și scriitorii precum Mihail Sebastian, tineri gânditori avântați, aparținând generației 30, dintre care unii își vor găsi consacarea academică peste hotare (Mircea Eliade, dar și Eugen Coșeriu, ce nu se înscrie însă în respectiva generație, dar va fi legionar), vor deveni academicieni dincolo de hotarele patriei (Eugène Ionesco), sau, tot acolo, mari referințe ale culturii universale (Emil Cioran).

Cum se comportă ei la schimbările de decor, de situație, de regim? Unii, puțini la număr, la modul neutru. Simbolul neutralității, în lumea literelor, de exemplu, ar putea fi Pompiliu Constantinescu, a cărui rectitudine în spațiul comentariului literar va fi confirmată de conduita din viața cotidiană. Alții vor face o mare echilibristică, dar și mari salturi. Acrobații mortale izbutite. Precum Mihail Sadoveanu, care credea și proclama că *lumina vine de la răsărit* ori optimistul incurabil și extrem de vocal-dramaticul G. Călinescu. E mai greu de știut azi - și autorul cărții subliniază acest lucru- dacă fostul explorator al *enigmelor* fetelor frumoase chiar credea sincer în ceea ce scria, după 23 august 1944, dar și mult după aceea, ori juca o comedie atroce. Făcând compromisuri relativ mici, dar regretate intens așa după cum aflăm din *Amor intelectualis*, cartea lui Ion Vianu, că s-ar fi petrecut lucrurile cu părintele său, Tudor Vianu. Ori care, după ce vor rezista cât vor rezista,

vor învăța și ei arta compromisului nu tocmai grațios, cum a făcut-o, ceva mai încolo, dincolo de limitele cercetării de acum a profesorului Lucian Boia, Tudor Arghezi. Unii artiști vor avea comportamente previzibile, altele “de neînțeles”. Așa va fi cazul lui George Enescu, care după ce avusese un comportament politic neutru , “absent”, cum zice exegetul, se va radicaliza și va deveni șef al secției muzicale de la ARLUS.

“Adaptările” din mers la situație îi vor ieși, așadar, perfect lui Sadoveanu, cvasi-ratat lui Călinescu (ce își pierde, totuși, catedra universitară) sau lui Enescu ce va trebui să suporte „asalturile” ori jignirile unui Matei Socor, de pildă, asta până ce marele compozitor și pianist va alege exilul.

Multe sunt personajele ce apar în “piesa” profesorului Lucian Boia. Ilustrându-se ca o varietate de caractere și de destine individuale. Dar, deși din fișa postului, cum se zice, ar trebui să facă parte, *luciditatea*, tipul generic al intelectualului, așa cum se ilustrează el în perioada cercetată în paginile cărții, nu gândește mai riguros, nu posedă o orientare mai bună și mai preventivă doar pentru că este intelectual. Nu gândește mai puțin circumstațiat, adică mai liber decât alții. Comite greșeli ce se vor dovedi colosale, asupra unora insistându-se în lucrare. Trădarea intelectualilor -f ololesc sintagma și în sensul dat de Julien Benda care, de fapt, se ocupă de învățați, încă și mai exact, de *cărturari*, dar și în cel ceva mai amplu - se face din pricina fascinației puterii. Adesea, cam prea adesea, și a banilor. Pentru acest motiv specia *adaptabililor* e mai numeroasă decât cea a *rezistenților* ori a *consecvenților*. Lucian Boia lămurește contextele, ca și trecerile aiuritoare de la dreapta la stânga. Ne ajută să le înțelegem. Nu vrea însă autorul cărții să vândă și indulgențe. Și bine face.

E mai greu de spus ce fel de piesă cu intelectuali, ce gen înscenează grație condeului său, autorul cărții. O comedie neagră? Un vodevil la fel de negru? Sau o tragedie?